

Alapjogi jogesetek – a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bírósága

MOHÁCSI MÁTÉ¹

The high number of complaints concerning excessively long judicial proceedings in Hungary led the European Court of Human Rights to call for a remedy to that systemic problem in civil cases, following a similar judgment concerning criminal proceedings back in 2013. Beside that pilot judgment, another decision concerning the so-called “spy case” against former Hungarian intelligence chiefs will be given an account in the present review.

As regards cases against other countries, in the last period three Grand Chamber judgments, two of them concerning the Armenian-Azeri conflict in Nagorno-Karabakh and the third one the liability of content providers for user comments posted on their site, were of particular interest. Moreover, three other cases bringing about certain development in the interpretation and application of Articles 5 and 8 of the Convention will also be reported.

A perek elhúzódásával kapcsolatosan Magyarországról érkező panaszok nagy száma az elmúlt időszakban arra vezette a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bíróságát (a továbbiakban: EJEB), hogy a büntetőügyeket érintő 2013-as határozata után immár a polgári eljárások vonatkozásában is a helyzet rendszerszintű orvoslására szólítsa fel a jogalkotót. Az ezzel kapcsolatos határozaton kívül a legutóbbi időszak magyar vonatkozású határozatai közül az ún. „kémüggyel” kapcsolatos döntés érdemel kiemelés.

A nem Magyarországot érintő határozatok közül a jelen esetjogi ismertető megkülönböztetett figyelmet szentel a hegyi-karabahi konfliktussal kapcsolatos nagykamarai ítéletpárnak és a tartalomszolgáltatók kommentekért való felelősségét vizsgáló, úgyszintén nagykamarai ítéletnek. Helyet kapott továbbá három, az Emberi Jogok Európai Egyezményének (a továbbiakban: EJEE) 5. és 8. cikkével kapcsolatos jogfejlesztő jellegű határozat: az egyik az 5. cikk alkalmazhatóságát terjesztette ki a szabadlábba helyezést nem, pusztán a fogva tartás jellegének megváltoztatását eredményező felülvizsgálati eljárásokra, a másik az azonos nemű párok kapcsolata jogi elismerésének hiánya miatt marasztalta el Olaszországot, a harmadik pedig a szülő-gyermek kapcsolatok automatikus és mérlegelést nem tűrő megszakításával foglalkozott.

1 Az e tanulmányban közöltek kizárólag a tájékoztatást és a figyelemfelkeltést célozzák, nem tekintetők hivatalos állásfoglalásnak vagy hivatalos közlésnek, és semmilyen formában nem kötik az Emberi Jogok Európai Bíróságát.

Magyarország elleni ügyek

A büntetőügyek elhúzóásával kapcsolatos *Barta and Drajkó*-ügyet² követően (lásd az Acta Humana 2014/1. számát) az EJEB 2015 júliusában a *Gazsó*-ügyben³ az elhúzódo polgári pereket érintően is rendszerszintű probléma meglétét állapította meg, és annak orvoslását előíró ún. *pilot* ítéletet hozott. Az ügy egy munkaügyi jogvitán alapult, amely a felperes (és egyben az EJEB előtt kérelmező) elbocsátását követően két szakaszban: először 2002 februárja és 2005 májusa, majd 2006 januárja és 2012 februárja között zajlott. A kérelmezőt az eljárás első részében hozott ítélettel a munkaügyi bíróság visszahelyezte az állásába, ő azonban az ekkor felajánlott pozíciót nem tartotta megfelelőnek, és újabb pert indított. Ez végül a pervesztességével zárult. Az EJEB az elhúzódo szempontjából csak a 2006 és 2012 közötti időtartamot vette figyelembe, hiszen 2005 májusában az első eljárást jogerős ítélet zárta le, s ezt követően a kérelmező majdnem egy évvel később indított új pert. A körülbelül hat évig és két hónapig húzódo második eljárás azonban még úgy is túlságosan hosszúnak találtott, hogy ez idő alatt három bírósági fokon is megfordult az ügy. Az EJEB ugyanis emlékeztetett rá, hogy a kialakult ítélkezési gyakorlat szerint a munkaügyi jogviták az átlagosnál is hatékonyabb és gyorsabb pervitelt kívánnak meg.

A panaszos a 6. cikk sérelmén túl arra is hivatkozott, hogy a perek elhúzódoása kapcsán nem áll rendelkezésre hatékony jogorvoslat a magyar jogrendszerben. Mivel az EJEB már korábban, a *Bartha*-ügyben⁴ kimondta, hogy valóban nincs polgári ügyekben sem hatékony hazai jogorvoslati lehetőség, így itt csak visszautalt erre a megállapításra.

Észrevételezte továbbá, hogy számos hasonló ügyben hozott elmarasztaló ítéletet és hagyott jóvá békés megegyezést már eddig is az EJEB, és bár a kormány benyújtott egy akciótervet a Miniszteri Bizottsághoz, az ezt gyakorlatba átültető 2011-es bírósági reformok óta is egyre növekvő tendenciát mutat az elhúzódo eljárások kapcsán előterjesztett kérelmek száma. Megállapítható ezért, hogy változatlanul fennálló rendszerszintű probléma húzódo meg az egyedi panasz mögött. Az EJEB erre reagálva az EJEE 46. cikkének alkalmazásával felhívta a kormányt, hogy haladéktalanul, de legkésőbb az ítélet véglegessé válásától számított egy éven belül vezessen be az EJEE irányadó elveinek megfelelő, hatékony jogorvoslati utat (vagy utakat). Az említett egyéves időtartam alatt benyújtott kérelmek vizsgálatát az EJEB a határidő lejártáig el fogja halasztani.

Határozatot hozott az EJEB az ún. „kémügyben” *Galambos Lajos*, az egykori Nemzetbiztonsági Hivatal volt főigazgatója által benyújtott panasz kapcsán is.⁵ Ismeretes, hogy 2011 júniusában a kérelmező ellen kémkedés vádjával indítottak eljárást, s őt 2011. július 1-je és 14-e között házi őrizetben, 2011. július 14-e és 2012. április 6-a

2 *Barta and Drajkó v. Hungary*, no. 35729/12, 17 December 2013.

3 *Gazsó v. Hungary*, no. 48322/12, 16 July 2015 (az ítélet még nem végleges).

4 *Bartha v. Hungary*, no. 33486/07, 25 March 2014.

5 *Galambos v. Hungary*, no. 13312/12, 21 July 2015 (az ítélet még nem végleges).

között előzetes letartóztatásban, majd 2012. április 6-a és 2013. március 13-a között ismét házi őrizetben tartották. Ezt követően házi őrizetét is megszüntették, de lakhelyelhagyási tilalmat rendeltek el vele szemben. A nyomozás 2011. szeptember 30-án fejeződött be, és az elsőfokú bíróság 2013. július 5-én hozott a kérelmezővel szemben elmarasztaló ítéletet.

A kérelmező egyrészt elhúzódó előzetes fogva tartásának és házi őrizetének indokolatlansága, másrészt a „fegyverek egyenlőségének” sérelme miatt terjesztett elő panaszt az EJEE 5. cikkének (3), illetve (4) bekezdésére hivatkozva.

Az első panaszt illetően az EJEB emlékeztetett arra, hogy az EJEE értelmében a házi őrizet is szabadságtól való megfosztásnak számít, tehát alkalmazandó az 5. cikk az ilyen kényszerintézkedéssel érintett időszakokra is. A fogva tartás hosszának észszerűségét, indokoltságát vizsgálva az EJEB figyelembe vette, hogy a kérelmező elleni kényszerintézkedés elrendelésének – legalábbis annak kezdetekor – fennállt a feltétele, nevezetesen a bűncselekmény elkövetésének megalapozott gyanúja. Ez ugyan az EJEB esetjoga szerint elengedhetetlen feltétel, ám hosszú távon önmagában kevés: az elhúzódó szabadságkorlátozást a hatóságoknak „releváns” és „elégéses” indokokkal kell alátámasztaniuk, és amennyiben ezek a feltételek is teljesülnek, úgy az EJEB azt is vizsgálja, hogy a hatóságok kellő szorgalommal és gyorsasággal folytatták-e le az eljárást.

Galambos Lajos ügyében az EJEB azt állapította meg, hogy az előzetes fogva tartás (majd pedig a házi őrizet) sorozatos meghosszabbításának visszatérő és egyedüli indoka az volt, hogy a vádlott külföldi kapcsolatait felhasználva kivonná magát az eljárás alól. Mivel ezt az eljárást kezdetén elrendelt házi őrizet alatt is megtehetette volna, de nem tette, és adat sem volt arra, hogy bármilyen külföldi kapcsolatát akár akkor, akár később mozgósítani próbálta volna, az EJEB úgy találta, hogy ez a sorozatosan, sztereotip jelleggel, de bármiféle ténybeli alátámasztás nélkül felhozott érv idővel már nem volt „elégéses” indoka a kérelmező szabadságtól való megfosztásának. Figyelembe véve azt is, hogy a bírósági határozatok nem is mérlegelték enyhébb kényszerintézkedés alkalmazásának lehetőségét, az EJEB önmagában a fentiek miatt megállapította az EJEE 5. cikk (3) bekezdésének sérelmét; annak vizsgálatát már nem tartotta szükségesnek, hogy a hatóságok kellő igyekezettel folytatták-e az eljárást.

Ami a második panaszt illeti, a kérelmező arra hivatkozott, hogy az eljárás teljes titkosítása következtében sem ő, sem védője nem ismerhette meg az ügyészi indítványokat az előzetes fogva tartás meghosszabbításáról döntő bírósági tárgyalásokat megelőzően, hiszen azokat a vonatkozó jogszabályok értelmében nem lehetett postán vagy faxon továbbítani; csak a tárgyalások alkalmával kapták az indítványokat kézhez. Ha azonban a meghosszabbításról tárgyaláson kívül döntött az eljáró bíróság, akkor az ügyészi indítványok tartalmát egyáltalán nem ismerhették meg, az ellen nem védekezhetek.

Az EJEB korábbi esetjogára emlékeztetve hangsúlyozta, hogy a fogva tartás meghosszabbításának indokoltságát vizsgáló bírósági eljárásnak kontradiktóriusnak kell lennie, és biztosítania kell a felek „fegyveregyenlőségét”. Bár az államtitkot képező információk megfelelő kezelése legitim törekvés, ez azonban nem vezethet a védelem-

hez való jog lényeges csorbításához. Márpedig a szóban forgó ügyben – legalább azon alkalmakkor, amikor tárgyalás híján a vádlott vagy védője egyáltalán nem ismerhették meg az ügyési indítvány tartalmát – a kérelmező védekezéshez való joga teljességgel kiüresedett. Erre hivatkozva az EJEB megállapította az EJEE 5. cikke (4) bekezdésének a sérelmét is, és erre a megállapításra tekintettel szükségtelennek látta vizsgálni, hogy sérült-e a „fegyveregyenlőség” elve azon alkalmakkor, amikor a kérelmező a tárgyaláson megismerhette az ellene szóló indítvány tartalmát.

Más államokat érintő fontosabb ügyek

Az államok joghatósága; a tulajdonhoz való jog

Az EJEB Nagykamarája 2015 júniusában két ítéletet is hozott a régóta húzódó hegyi-karabahi konfliktussal összefüggésben. A *Chiragov and Others*-ügy⁶ egy azeri kurdok által Örményország ellen benyújtott panaszon alapult, a *Sargsyan*-ügy⁷ pedig egy örmény panaszos Azerbajdzsán elleni kérelmén. Megjegyzendő, hogy az EJEB előtt jelenleg is több mint ezer hasonló panasz van függőben, amelyeknek kicsivel több mint a fele Örményország ellen, a fennmaradó részük pedig Azerbajdzsán ellen irányul.

Az ügyek történelmi hátterét illetően tudvalévő, hogy a Szovjetunió felbomlásakor a hegyi-karabahi terület egy többségében örmények lakta, de jogilag Szovjet-Azerbajdzsánhoz tartozó, autonómiát élvező enkláve volt; Szovjet-Örményországtól a szintén Azerbajdzsán részét képező Laçini járás területe választotta el. 1989-ben a hegyi-karabahi autonóm terület lakossága 77%-ban örmény, 22%-ban azeri etnikumú volt. Laçin körzetének népességét túlnyomó részt kurdok és azeriek képezték, örmények csak 5-6%-ban voltak ott jelen. Az azeri-örmény etnikai feszültségek Hegyi-Karabah területén 1988-ban vezettek először fegyveres összetűzéshez. 1991 szeptemberében, röviddel Azerbajdzsán függetlenségének kikiáltását követően, Hegyi-Karabah szovjetje is bejelentette a hegyi-karabahi autonóm körzetet és Azerbajdzsán Shahumyan járását is magában foglaló Hegyi-Karabah Köztársaság megalakulását. Erre válaszul 1991 novemberében Azerbajdzsán eltörölte a terület által élvezett autonómiát. 1991 decemberében Hegyi-Karabah népszavazást rendezett az elszakadás kérdésében. A(z) azeriek által bojkottált) népszavazáson a szavazók 99,9%-a az elszakadást támogatta. Ugyanebben a hónapban megszűnt a Szovjetunió, Hegyi-Karabah területéről kivonultak a szovjet csapatok, a katonai ellenőrzést pedig a karabahi örmények vették át. 1992 januárjában a Hegyi-Karabah Köztársaság újabb nyilatkozatban erősítette meg függetlenségét Azerbajdzsántól. Ezt követően a konfliktus háborúvá eszkalálódott. 1993 végére az örmény erők már majdnem a korábbi hegyi-karabahi autonóm körzet teljes területét, ezenfelül pedig hét szomszédos azeri régiót tartottak ellenőrzésük alatt. A háború miatt mindkét oldalon százezrek váltak földönfutóvá és belső menekültté. 1994 májusában a felek tüzszünetet kötöttek, amely megállapodás a mai napig

6 *Chiragov and Others v. Armenia* [GC], no. 13216/05, 16 June 2015.

7 *Sargsyan v. Azerbaijan* [GC], no. 40167/06, 16 June 2015.

is érvényben van. Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet égisze alatt béketárgyalások sora kereste a konfliktus megoldását, de a helyzetet politikai szinten máig sem sikerült rendezni, annak ellenére sem, hogy mielőtt 2001-ben Azerbajdzsán és Örményország az Európa Tanács tagjává váltak volna, a Miniszteri Bizottság és a Parlamenti Közgyűlés előtt elkötelezték magukat a konfliktus békés megoldása iránt. A Hegyi-Karabah Köztársaság létrejöttét semelyik állam vagy nemzetközi szervezet nem ismerte el.

A laçini körzetet, ahol a *Chiragov*-ügy kérelmezői laktak, a háború alatt számos támadás érte – a panaszosok állítása szerint mind Örményország, mind pedig a hegyi-karabahi örmény erők részéről. Az örmény kormány mindazonáltal kitarzott azon álláspontja mellett, hogy Örményország nem vett részt a konfliktusban, a katonai műveleteket a hegyi-karabahi védelmi csapatok és önkéntes csoportok hajtották végre. 1992 májusában Laçint légitámadás érte, számos ház megsemmisült a bombázásban, a kérelmezők pedig kénytelenek voltak Bakuba menekülni. Azóta sem térhettek vissza otthonaikba, és az örmény megszállás miatt nem élvezhetik hátrahagyott javaikat.

A *Sargsyan*-ügy kérelmezője családjával Gulistanban, Shahumyan régióban lakott, ahol 1991-ben egy azeri milícia folytatott katonai műveleteket, névleg „iratellenőrzés” és a helyi örmények lefegyverzése céljából, de több forrás álláspontja szerint valójában az örmény lakosság elűzésének szándékával. 1992-ben, a háború kitörésekor a körzet ellen az azeri erők támadást indítottak, a kérelmező és családja pedig a heves bombázás elől kénytelen volt Jerevánba menekülni.

Mindkét ügy kérelmezői anyakönyvi kivonatokkal, ingatlan-nyilvántartási és egyéb iratokkal, fényképekkel és tanúvallomásokkal támasztották alá, hogy valóban Laçinban, illetve Gulistanban laktak, és ott tulajdonnal rendelkeztek. A *Sargsyan*-ügy örmény kérelmezője külön hivatkozott arra is, hogy felmenői Gulistanban vannak eltemetve, ezért a sírjaikat nem tudja látogatni.

A panaszosok kérelmüket mindkét ügyben tulajdonjoguk, valamint a magán- és családi életük és otthonuk tiszteletben tartásához való joguk megsértésére alapozták.

Az érintett kormányok eljárási kifogásai nyomán az EJEB-nek elsőként a bepanaszolt államok joghatóságának fennállásával, a hazai jogorvoslatok kimerítésének kérdésével és a kérelmezők áldozati státuszával kellett foglalkoznia.

Ami Örményország joghatóságának kérdését illeti (*Chiragov*-ügy), az EJEB nehezen tartotta elképzelhetőnek, hogy a kevesebb mint 150 ezer örmény lakta Hegyi-Karabah Örményország hathatós katonai támogatása nélkül képes lett volna a hétmillió Azerbajdzsán ellen sikerrel védekezni, sőt, ellenőrzése alá vonni a hét környező azeri régió nagy részét. Ezenfelül Örményországnak a hegyi-karabahi konfliktusban történő katonai részvételét mintegy formalizálta is az 1994-ben a két entitás által aláírt katonai együttműködési megállapodás, amely lehetővé tette azt is, hogy az egyik fél sorkatonái a másik fél területén teljesítsék szolgálatukat. Az EJEB azt is rögzítette, hogy számos jelentés és nyilatkozat – ideértve korábbi és jelenlegi örmény kormányzati tisztségviselők nyilatkozatait – támasztja alá Örményország aktív katonai részvételét már a konfliktus kezdetétől. Ráadásul a hegyi-karabahi polgárok is kizárólag

örmény útlevelel tudtak külföldre utazni. Mindezen körülmények kellően igazolták az EJEB számára, hogy Örményország és Hegyi-Karabah között valamennyi lényeges területen szoros együttműködés állt fenn, és az utóbbi csak az előbbi katonai, politikai és pénzügyi támogatásával maradhatott fenn, Örményország tehát ténylegesen ellenőrzést gyakorolt Hegyi-Karabah és a környező területek felett.

Azerbajdzsán joghatóságát illetően (*Sargsyan*-ügy) eltérő volt az EJEB vizsgálódásának kiindulópontja: itt ugyanis a kérelmező korábbi lakóhelye Azerbajdzsán területén feküdt, vélelem szolt tehát az azeri joghatóság fennállta mellett. Ennek megdöntéséhez az azeri kormánynak azt kellett volna igazolnia, hogy a különleges történelmi, politikai körülmények miatt nem terheli felelősség a régióban történetekért. A kormány azzal érvelt, hogy a kérelmező lakóhelye vitatott területen helyezkedett el, aknázár és ellenséges állások vették körül, ezért Azerbajdzsán ott nem tudta joghatóságát gyakorolni, és legfeljebb korlátozott felelősséget visel az ott történetekért. Az EJEB nem fogadta el ezt az érvelést. Rámutatott, hogy Gulistan és az azeri haderők egy folyó északi partján helyezkedtek el, az ellenséges állások pedig a déli parton. Egyik fél sem állította, hogy a faluban jelen lettek volna a hegyi-karabahi csapatok, hogy a terület fegyveres megszállás alatt lett volna. Az azeri kormány joghatósága tehát az EJEB megállapítása szerint teljes körűen fennállt, ami azt jelentette, hogy a terület tényleges ellenőrzésével kapcsolatos gyakorlati nehézségeit legfeljebb az általa megvalósított jogkorlátozás arányossága körében lehet értékelni.

Megjegyzendő, hogy ez volt az EJEB történetében az első olyan ügy, amelyben egy olyan állam elleni panaszt kellett érdemben elbírálnia, amely államháború és ellenséges megszállás következtében elvesztette ellenőrzését saját területének egy része felett, ugyanakkor az elmenekülni kényszerült lakosság azt sérelmezi vele szemben, hogy valamely, az ellenőrzése alatt maradt területen lévő javakhoz nem enged hozzáférést (hiszen Gulistan azeri fennhatóság alatt maradt).

Az azeri joghatóság kapcsán említést kell tenni arról is, hogy a Nagykamara már egy, az ügy befogadhatóságával kapcsolatos 2011. decemberi határozatban⁸ is foglalkozott a kérdéssel. Az azeri kormány ott egyebek közt arra hivatkozott, hogy az EJEE ratifikációjával egyidejűleg nyilatkozatban deklarálta: képtelen az EJEE érvényesülését biztosítani az Örményország által elfoglalt területeken mindaddig, amíg az örmény megszállás fennáll. A Nagykamara azonban – visszautalva a hasonló tényállású *Ilaşcu and Others*-ügyben⁹ kifejtettekre – rámutatott, hogy az EJEE területi hatályát rendező 56. cikk csak az EJEE hatályának kiterjesztésére ad módot, azt nem teszi lehetővé, hogy valamely részes állam az EJEE alkalmazhatóságát saját területének egy részére korlátozza. Ugyancsak nem minősülhet a fent említett, általános jellegű korlátozó nyilatkozat az 57. cikk értelmében vett érvényes fenntartásnak. E cikk ugyanis a fenntartás tételét csak az EJEE valamely egyedi rendelkezése és egy konkrétan megjelölt, az állam területén a ratifikáció időpontjában hatályban lévő törvényi rendelkezés összhangjának hiánya miatt engedi.

8 *Sargsyan v. Azerbaijan* [GC] (dec.), no. 40167/06, 14 December 2011.

9 *Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia* [GC] (dec.), no. 48787/99, 4 July 2001.

Az eljárási kifogások körében egyik kormány sem érvelt sikerrel azzal sem, hogy a kérelmezők rendelkezésére álltak volna hazai jogorvoslati utak, amelyeket elmulasztottak kimeríteni. Örményország kapcsán az EJEB külön kiemelte, hogy a kérelmezőktől nem lett volna elvárható, hogy attól az államtól próbáljanak meg kártérítést igényelni, amely a konfliktusban való részvételének tényét is tagadta.

A kérelmezők áldozati státusza kapcsán az EJEB tekintettel volt saját korábbi ítélezési gyakorlatára és az ENSZ idevonatkozó irányelveire („Pinheiro Principles”), amelyek értelmében kellő rugalmasságot kell tanúsítani a bizonyítékok megkövetelése terén, amikor nemzetközi vagy regionális fegyveres konfliktusok áldozatai állítják, hogy elvesztették otthonukat és tulajdonukat. Az EJEB az adott ügy körülményei között elegendőnek találta a kérelmezők által szolgáltatott bizonyítékokat. Megállapította azt is, hogy bár a szovjet jogrendszerben az ingatlanok nem képezhették magántulajdon tárgyát, de bizonyos használati jog fennállhatott rajtuk, s ez a jog gazdasági értékkel bírt. A kérelmezők tehát elmenekülésükkor az EJEE Első Kiegészítő Jegyzőkönyvének 1. cikke értelmében vett „javakat” hagytak hátra, amelyek a 8. cikk szempontjából egyben otthonuknak is számítottak.

Az EJEB mindkét ügyben megállapította, hogy az az időpont, amikor a kérelmezők kénytelenek voltak hátrahagyni javaikat és elmenekülni az otthonukból, megelőzte az EJEE ratifikációjának időpontját, amely mindkét részes állam esetében 2002 áprilisa. Erre a tényállásbeli mozzanatra tehát nem terjedt ki az EJEE időbeli hatálya.

Az EJEE hatályba lépését követően is húzódó, a mai napig fel nem oldott konfliktus azonban a Nagykamara álláspontja szerint folyamatos jelleggel korlátozza a kérelmezők tulajdonhoz való jogát; vizsgálható volt ezért, hogy e korlátozás igazolható-e az EJEE szempontjából.

Az EJEB ezzel kapcsolatban arra az álláspontra helyezkedett – támaszkodva az ENSZ irányelveire is –, hogy mindaddig, amíg a kérelmezők nem férhetnek hozzá tulajdonukhoz, az érintett államok kötelesek alternatív intézkedésekkel biztosítani tulajdonhoz való joguk érvényesülését; e kötelezettségük alól a folyamatban lévő béketárgyalások ténye sem mentesíti őket. Tekintettel arra, hogy e béketárgyalások már több mint húsz éve húzódnak, szükség lenne egy olyan, könnyen hozzáférhető, rugalmas bizonyítási szabályokkal működő jogi mechanizmusra, amelynek segítségével a sérelmet szenvedett személyek előterjeszthetnék tulajdoni igényüket, s még ha bizonyos körülmények miatt a javaikhoz természetben nem is kaphatnak hozzáférést, legalább kártalanításban részesülhetnének. Ennek híján az EJEB úgy ítélte meg, hogy az érintett államok megsértették az EJEE Első Kiegészítő Jegyzőkönyvének 1. cikkéből fakadó tevőleges kötelezettségüket, s – ugyanezen okoknál fogva – az EJEE 8. és 13. cikkét is.

Az EJEB az ügy különleges jellegére tekintettel úgy találta, hogy a jogsértésért járó igazságos elégtétel kérdése nem érett még meg a döntéshozatalra, ezért ebben a vonatkozásban a határozathozatalt elnapolta, és felhívta a feleket, hogy egy éven belül terjesszék elő észrevételeiket, vagy ha időközben megállapodásra jutnának, értesítsék erről az EJEB-et.

A szabadsághoz és biztonsághoz való jog

A *Kuttner*-ügyben¹⁰ az EJEB-nek arra a kérdésre kellett választ adnia, hogy az EJEE 5. cikkének (4) bekezdése szerinti, a fogva tartás jogszerűségének felülvizsgálatára szolgáló eljárás csak abban az esetben illeti-e meg a kérelmezőt, ha mód van arra, hogy törvényellenes őrizetbe vétele esetén szabadlábra helyezését rendeljék el, avagy akkor is irányadó-e az említett szabály, ha a felülvizsgálati eljárás sikere esetén csak a fogva tartás módja változna. A kérelmezőt ugyanis egy osztrák bíróság hat év szabadságvesztésre ítélte, majd – mivel korábban már hét ízben volt büntetve erőszakos bűncselekményekért, és bár beszámíthatónak, de kóros elmeállapotúnak találtatott – megelőző intézkedésként egy külön végzésben elrendelte, hogy a szabadságvesztést kóros elmeállapotú elkövetők fogva tartására szolgáló intézetben kell végrehajtani. Az osztrák jog szerint a hagyományos szabadságvesztés esetén a büntetés felének vagy kétharmadának kitöltése után fennáll a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége, a megelőző intézkedésként elrendelt kényszergyógykezelés azonban határozatlan ideig tart – mindaddig, amíg szükségessége igazolható.

A kérelmező többször kérte a pszichiátriai intézetből való elbocsátását, a megelőző intézkedés hatálya alól való mentesítést és rendes büntetés-végrehajtási intézetben történő elhelyezését. Az első felülvizsgálati eljárás 2006. március 31-e és május 9-e között zajlott, a másodikra pedig 2007. január 10-e és szeptember 10-e között került sor, mindkét alkalommal kétfokú bírósági eljárásban. A pszichiátriai őrizetet végül egy harmadik eljárás során 2009. szeptember 10-én szüntették meg. Az osztrák jog szerint a pszichiátriai őrizet szükségességét legalább évente felül kell vizsgálni, amely előírásnak megfelel az is, ha az új felülvizsgálati eljárás a korábbi határozattól számított egy éven belül megkezdődik.

A kérelmező a pszichiátriai őrizetének felülvizsgálatára irányuló második eljárás elhúzódása miatt fordult az EJEB-hez, az EJEE 5. cikke (4) bekezdésének sérelmét állítva.

Az EJEB emlékeztetett rá, hogy az 5. cikk (1) bekezdésének a) és e) pontja alapján elrendelt fogva tartás eltérő jellegű felülvizsgálatot követel meg: míg az elmebetegnek e) pont alapján elrendelt őrizetbe vételének oka és szükségessége megszűnhet – ezért rendszeres felülvizsgálatot kíván –, az a) pont szerinti, elítélést követő szabadságvesztés hasonló felülvizsgálatára csak rendkívül speciális körülmények közt van szükség. Márpedig a kérelmező fogva tartását eredetileg az a) pont szerinti ok miatt rendeltek el. Az EJEB szerint azonban ellentétes lenne az 5. cikk szellemével és céljával, ha a kérelmező kóros elmeállapota folytán őrizetben tartásának jogszerűségét pusztán az említett körülmény miatt nem lehetne felülvizsgálni. Ezért kimondta, hogy az 5. cikk (4) bekezdése abban az esetben is alkalmazható, ha a felülvizsgálati eljárás nem szabadlábra helyezést, hanem hagyományos büntetés-végrehajtási intézetbe történő áthelyezést eredményezne.

¹⁰ *Kuttner v. Austria*, no. 7997/08, 16 July 2015 (az ítélet még nem végleges).

Ami az ügy érdemét illeti, az EJEB rámutatott, hogy ugyan az osztrák jogszabályoknak megfelelt az eljárás időtartama, de az EJEE értelmében mégis túlságosan hosszúnak minősül a 2006. május 9-e és 2007. szeptember 10-e (az első és a második eljárást lezáró határozat meghozatala) között eltelt tizenhat hónap. Erre tekintettel megállapította az EJEE 5. cikk (4) bekezdésének sérelmét.

A magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog

A *Nazarenko*-ügy¹¹ tárgya a panaszos gyermekével való kapcsolatának az apasági vélelem megdöntését követő automatikus és teljes megszüntetése volt. Az ügy tényállása szerint a kérelmező és felesége házasságából született egy gyermek, akit a házasság fennállása során és a szülők válását követően is (az anyával felváltva) a kérelmező összesen öt évig leányaként nevelt. A válást követően megállapítást nyert, hogy nem a kérelmező a gyermek biológiai apja. Ennek automatikus és kivételt nem tűrő következményeként a kérelmező elvesztette valamennyi szülői jogát, és a gyermekkel történő kapcsolattartás jogát is. Nevét kitörölték a gyermek születési anyakönyvi kivonatából, s a gyermek vezetéknevét is meg kellett változtatni.

A kérelmező ezt követően a családi élet tiszteletben tartásához való joga megsértését állítva fordult az EJEB-hez. Az EJEB megállapította, hogy a kérelmező és a gyermek közötti kapcsolat – a körülmények mérlegelése alapján – biológiai rokonság hiányában is az EJEE 8. cikkének védelmét élvező családi kapcsolatnak minősül. Azt pedig az említett cikkbe – és a gyermek mindenek felett álló érdekeibe – ütközőnek találta, hogy az orosz jogszabályok rugalmatlansága miatt a hatóságok teljesen elvágták ezt a családi köteleket.

Az *Oliari and Others*-ügy¹² kérelmezői azonos nemű, stabil és elkötelezett párkapcsolatban élő párok voltak, akik azt kifogásolták, hogy Olaszországban nincs lehetőségük kapcsolatuk jogi elismertetésére.

Ismeretes, hogy az EJEB 2010-ben a *Schalk and Kopf*-ügyben¹³ hasonló tényállás mellett arra a következtetésre jutott, hogy mivel az azonos nemű párok kapcsolatának jogi elismerését illetően még nincsen kialakult konszenzus az EJEE-ben részes államok közt, Ausztria nem sértette meg azzal az EJEE 8. és 14. cikkét, hogy 2010-et megelőzően nem vezette be az azonos nemű párok számára a bejegyzett élettársi kapcsolat intézményét.

Az *Oliari*-ügyben az EJEB immár 2015-re vonatkoztatva vizsgálta, hogy terhelte-e az olasz államot a 8. cikk alatt tevőlegesen kötelezettség arra vonatkozóan, hogy intézményesített jogi keretek között biztosítson elismerést és védelmet a kérelmezők magán- és családi élethez való jogának gyakorlásához. Kiemelést érdemel az is, hogy a *Vallianatos and Others*-üggyel¹⁴ ellentétben (lásd *Acta Humana*, 2014/1. szám) eb-

11 *Nazarenko v. Russia*, no. 39438/13, 16 July 2015 (az ítélet még nem végleges).

12 *Oliari and Others v. Italy*, nos. 18766/11 and 36030/11, 21 July 2015 (az ítélet még nem végleges).

13 *Schalk and Kopf v. Austria*, no. 30141/04, ECHR 2010.

14 *Vallianatos and Others v. Greece*, nos. 29381/09 and 32684/09, 7 November 2013.

ben az ügyben az EJEB már nem a különmemű párokkal szembeni megkülönböztetés irányából (a 14. cikk alatt), hanem kizárólag a 8. cikk hatálya alatt vizsgálta a panaszt.

Ami az ügy érdemét illeti, az EJEB számos körülményt fontolóra vett határozata meghozatalánál. Elsőként az azonos nemű párok kapcsolatának egyre szélesebb körű jogi elismerésének irányába mutató nemzetközi folyamatoknak kellett bizonyos (bár önmagában nem perdöntő) jelentőséget tulajdonítania. Ezenfelül mérlegre tette azt is, hogy az olasz hatóságok nem tudtak semmiféle, az azonos nemű párok elismerésével szemben álló közösségi érdeket felmutatni – sőt, az ez irányba mutató törekvés Olaszországban érzékelhető társadalmi támogatottságot élvez. Az azonos nemű párok kapcsolatának elismerése és védelme a jogi környezetnek a társadalmi realitásokkal való összhangba hozása, és az EJEB megítélése szerint nem jelentene az államnak többletterhet. De a legfontosabb szempont az volt, hogy mind az olasz alkotmánybírórság, mind pedig a semmítőszék már többször felhívta a jogalkotót arra, hogy vezessen be az azonos nemű párok kapcsolatát elismerésben és védelemben részesítő jogi szabályozást, ennek a felhívásnak azonban a törvényhozó nem tett eleget. Mindezekre tekintettel az EJEB arra a következtetésre jutott, hogy Olaszország túllépte az őt megillető mérlegelési szabadság kereteit és megsértette a panaszosok 8. cikk szerinti jogait. Az EJEB azonban hangsúlyozta, hogy ez a megállapítása az aktuális olaszországi helyzetre vonatkozik; más államok esetében még az egyre inkább egy irányba mutató nemzetközi folyamatok ellenére is juthatna a fentitől eltérő következtetésre.

A véleménynyilvánítás és információközlés szabadsága

Az Acta Humana 2013/1. számának strasbourgji esetjogi figyelő rovata már hírt adott a *Delfi*-ügyről, amelynek tárgya az internetes honlapok üzemeltetőinek a honlapon megjelenő hozzászólásokért való felelőssége volt. Az akkor ismertetett kamarai ítéletet követően az ügy a panaszos kérelme nyomán a Nagykamara elé került, amely 2015 júniusában hozott az ügyben végleges döntést.¹⁵

Emlékeztetőül: a kérelmező Észtország egyik legnagyobb internetes hírportálja, amelynek internetes oldalán a kérdéses időszakban az egyes cikkek olvasói anonim módon, előzetes regisztráció és moderálás nélkül fűzhettek megjegyzéseket az oldalon közzétett cikkekhez. A *Delfi* mindazonáltal fenntartotta a jogot a kulturált társalgás szabályaival össze nem egyeztethető kommentek törlésére, és kialakított egy rendszert arra, hogy a felhasználók jelezhessék a nem megfelelőnek tartott bejegyzéseket. 2006-ban, egy a Balti-tenger jegén kialakítani tervezett jégstrádat megrongáló komptársaságról megjelent cikk kapcsán a komptársaság tulajdonosára nézve sértő, lealacsonyító és fenyegető kommentek sora jelent meg az oldalon. A tulajdonos nagyjából hat héttel a kommentek közzététele után ügyvédjén keresztül felszólította a hírportált húsz darab, számára sértő komment eltávolítására és 500 ezer észti korona (kb. 32 ezer euró) nem vagyoni kártérítés megfizetésére. A *Delfi* a sértő kommenteket

¹⁵ *Delfi AS v. Estonia* [GC], no. 64569/09, 16 June 2015.

még aznap eltávolította, de a kártérítés megfizetésétől elzárkózott. Az ezt követő személyiségi jogi perben végül a hírportált a követelt összeg mindössze egy százalékának megfelelő, 5000 észt korona (kb. 320 euró) összegű nem vagyoni kártérítés megfizetésére kötelezték. A perben a hírportál sikertelenül hivatkozott arra, hogy az elektronikus kereskedelemről szóló 2000/31/EK parlamenti és tanácsi irányelv értelmében ő csak közvetítő szolgáltatónak minősül a kommentek tekintetében, így felelőssége is korlátozott. Elmarasztalását követően a portál az EJEE 10. cikkében foglalt véleménynyilvánítási szabadságának megsértésére hivatkozva az EJEB-hez fordult. 2013. október 10-én az EJEB kamarája arra a megállapításra jutott, hogy nem volt aránytalan a panaszos információközlési szabadságának korlátozása, nem sérültek a 10. cikkben biztosított jogai.

Az EJEB történetében ez volt az első olyan ügy, amelyben internetes kommentekkel kapcsolatos tényállást kellett vizsgálnia. Ezért – és a kérdéskört érintő folyamatos technológiai fejlődés előre nem láthatósága miatt – a Nagykamara szükségesnek látta, hogy behatárolja vizsgálódása körét. Leszögezte, hogy az ítéletben foglalt megállapítások – az ügy tényállásából fakadóan – csak olyan helyzetekre alkalmazhatók, amikor nagy, professzionális módon és profitorientáltan működő, saját cikkeket megjelentető internetes hírportálok gazdasági megfontolásból felületet biztosítanak az általuk közölt tartalmakat érintő felhasználói kommenteknek, s néhány felhasználó ezen a felületen – akár beazonosítható, akár anonim módon – nyilvánvalóan jogellenes és mások személyiségi jogait sértő kijelentéseket tesz, mégpedig olyan súlyúakat, hogy azok gyűlöletbeszédnek és erőszakra uszításnak minősülnek. Az ítéletben foglaltak tehát nem vonatkoznak például olyan internetes társalgási fórumokra, ahol a felhasználók szabadon kifejezhetik a véleményüket bármilyen kérdéstről anélkül, hogy az oldal üzemeltetője befolyást gyakorolna az ott folytatott eszmecsereére, de azokra a közösségi platformokra sem, ahol a platformot szolgáltató önmaga nem nyújt semmiféle tartalmat, vagy ahol a tartalom szolgáltatója egy, az adott honlapot vagy blogot hobbiból üzemeltető magánszemély.

Az EJEE 10. cikkének való megfelelést vizsgálva a Nagykamara megállapította, hogy a szóban forgó nemzeti jogszabályi környezetben egy professzionális médiaszolgáltató előre láthatta, hogy a jogsértő kommentek kapcsán fennáll a lehetősége a cég elmarasztalásának, felmérhette a tevékenységéhez kapcsolódó kockázatokat. A cég véleménynyilvánítási jogába való beavatkozás tehát jogszabályban megfelelően rögzített volt.

A beavatkozás legitim célja az ügyben nem volt vitatott. Annak szükségességét, arányosságát vizsgálva a Nagykamara különös súllyal vette figyelembe a kérelmezőnek a kommentek megjelenítéséhez fűződő gazdasági érdekét (megjegyzendő, hogy az oldal a kommentelésre kifejezetten fel is hívta az olvasókat), valamint azt, hogy kizárólag a kérelmező cégnek állt módjában a honlapon közzétett kommenteket törölni vagy módosítani; szerepe tehát túlmutatott egy passzív, pusztán a technikai feltételeket biztosító szolgáltatóén.

Azt vizsgálva, hogy vajon a jogsértő kommentek szerzőinek közvetlen felelősségre vonása kiválthatja-e, szükségtelemné teheti-e a hírportál helytállási kötelezettségét, a Nagykamara külön foglalkozott az internetes anonimitás kérdésével. Elismerve az ebben rejlő értékeket (mint az esetleges megtorlástól való félelem nélkül megfogalmazott vélemények szabad kifejezése), rámutatott arra is, hogy az anonimitás iránti igényt egyensúlyban kell tartani a mások jogainak tiszteletben tartásához fűződő érdekekkel. Ennek kapcsán hivatkozott az Európai Unió Bírósága által a *Google*-t érintő ügyekben hozott ítéletre, amelynek fontos és a Nagytanács által is osztott megállapítása, hogy az egyén alapvető jogai főszabályként felülírják más internethasználók érdekeit.¹⁶ E törekvés egyik kifejeződése, ha a tagállami jogok lehetőséget biztosítanak a jogsértő személy kilétének megállapítására az általa használt számítógép IP-címének bírósági eljárásban történő lekérdezhetősége útján. Erre ugyan az észti jog szerint lehetőség volt, de mivel a lekérdezések változó eredménnyel vezettek sikerre, az EJEB elfogadta az észti legfelsőbb bíróság azon megközelítését, amely szerint a sérelmet szenvedett személyek választhatnak, hogy közvetlenül a jogsértő ellen, vagy a megnyilvánulásnak teret adó sajtóorgánium ellen indítanak keresetet; az utóbbi jogérvényesítési út nyitva tartását nem találta a cégek 10. cikk szerinti jogait aránytalanul korlátozó beavatkozásnak.

Megállapította azt is, hogy a jogsértő hozzászólások kifogásolására szolgáló, a honlapokba beépített technikai megoldások bizonyos esetekben megfelelő védelmet nyújthatnak az érintett felhasználóknak, és a jogsértő hozzászólások kifogásolás utáni törlése („*notice and take down*”) megfelelő egyensúlyt teremthet a szemben álló érdekek között. Ám az adott ügyben, ahol az EJEB megítélése szerint gyűlöletbeszéd és a sértett testi integritása elleni konkrét fenyegetés formáját öltötték a kérdéses kommentek – amelyeket ráadásul a professzionálisan szervezett hírportál könnyebben nyomon tudott követni, mint az esetleges sértettek –, nem volt eltűzött és aránytalan az, hogy az állami szabályozás már a hozzászólások azonnali (tehát már a sértettől érkező bejelentést megelőző) el nem távolítása miatt is megállapította a portál tulajdonosának felelősségét.

Figyelembe véve ezenfelül a jogsértés miatt kiszabott szankció eltűzöttnek egyáltalán nem nevezhető összegét, az EJEB úgy találta, hogy az észti hatóságok nem sértették meg az érintett portál 10. cikk által védett jogait.

16 Lásd az Európai Unió Bíróságának nagytanácsa által a C-131/12 számú *Google Spain and Google*-ügyben 2014. május 13-án hozott ítéletet, különösen annak 81. pontját.